

[Tilbake til Hans Petter Ullebergs hjemmeside](#)

SV PED 100 SOSIALISERINGSTEORIER - TINE ARNTZEN

5.11, 13.11 «Kritisk teori med vekt på T. Ziehe» litt.: Aasen kap. 16, Nygaard

• Frankfurterskolen og kritisk teori

Denne tradisjonen har hentet sin hovedinspirasjon dels fra Marxismen, dels fra psykoanalysen. De mest kjente representanter for retningen er Max Horkenheimer (1895-1973), Theodor W. Adorno (1903-1969), Herbert Marcuse (1898-1979), Jurgen Habermas og Thomas Ziehe. Horkenheimer sies å være far til den kritiske teori (Frankfurterskolen).

Det grunnleggende i Frankfurterskolens arbeider har alltid vært systematiske analyser av den politiske situasjon med det mål for øyet å knytte forbindelse mellom teori og praksis. Den kritiske teori setter spørsmålsteget ved det kapitalistiske samfunns bruk av 'illegitim maktutfoldelse', dvs. at enkeltpersoner, sosiale institusjoner, virksomheter etc. bant annet gjennom stor mengde kunnskap kan manipulere med og derigjennom undertrykke andre, primært arbeiderne. Den kritiske teori ønsker å frigjøre mennesket fra denne illegitime maktutfoldelse.

Det er via 'selvrefleksjon' mennesket frigjør seg fra denne undertrykkelsen. Ved å analysere de faktiske forholdene rundt seg, bevisstgjøres disse, og en har da mulighet til å endre undertrykte forhold. En ideell framgangsmåte for å oppheve undertrykkende forhold gjennom bevisstgjøring finner den kritiske teori i psykoanalysen. Oppgaven er altså for denne tradisjonen å avsløre enhver form for undertrykkende mekanismer som best gjøres ved ideologikritikk: en kritikk av de fremherskende ideologier.

Helt siden 30-årene har denne forbindelsen, kritisk teori og psykoanalysen, eksistert. Det Marx kalte 'ideologi' og det Freud kalte 'nevrose' ble oppfattet likt: Man hevdet at ideologi på det sosiologiske plan hadde samme funksjon som nevrotiske forsvarsmekanismer på det psykologiske plan; nemlig å hindre mennesket å erkjenne, å forstå sine reelle livsbetingelser.

For den kritiske teori og dermed for den kritiske pedagogikken har oppdragelse og utdanning en avgjørende betydning fordi elever og studenter har de beste forutsetninger for å motvirke og gjøre opprør mot de herskende forhold. Dette forklares ut i fra at disse ikke inngår i produksjonslivet, og dermed har lettere for å gjennomskue undertrykkende forhold.

Ofte blir progressivismen og nyradikalismen i norsk utdanningspolitikk knyttet til marx-inspirerte teorier og ideer. Dette blant annet fordi klassekamp, kvinnefrigjøring, integrering av

funksjonshemmede og vernet om minoritetsgrupper er spesielt fremtredende i M-74.

• Narsissisme

Den greske myten om Narcissus

Freud: Primærnarsissistisk fase

• Thomas Ziehe: Narsissistisk personlighet

Ziehe anvender marxistisk teori på samfunnsnivå og psykoanalytisk teori på individnivå og kommer fram til at vi i dag har fått en ny personlighetstype der de grunnleggende psykiske strukturene (behov, motivasjon, holdninger) er endret: Fra den borgerlige personlighetstypen - det indrestyrte menneske med et sterkt super-ego - til en ny sosialisasjonstype. Menneskets indre psykiske strukturer må forstås i forhold til samfunnets strukturer (økonniske, politiske, sosiale): Hvem jeg er avhenger av når og hvor jeg lever.

a) Endret primærsosialisering

For det første mener Ziehe at primærsosialiseringen har endra seg. Familieenheten har krympet og familien har få produksjonsoppgaver. Barnehagen, skolen, helse- og sosialvesen har tatt over en rekke funksjoner. Ziehe hevder at dette medfører usikkerhet, umyndiggjøring og orienteringsløshet og forbildeproblemer fordi funksjonene er statliggjort.

Videre hevdes det at teknokratiseringen fører til at den tette arbeidsbetingede identiteten forsvinner: arbeidslivet gir ikke selvverd/selvbekreftelse. Individet har derfor et følelsesmessig kompensasjonsbehov som de tar med hjem. Familien får økt betydning som leverandør av identitetsmessig stabilisering og bekreftelse.

Samfunnsendringer gjør at foreldre bruker barna for å se seg selv. Suksess hos barna gir mening i tilværelsen. Men denne omklamringen fører til en overbeskyttelse av barnet som fører til følelsesmessig avhengighet. Samtidig er barnet en byrde og til hinder for "det gode liv". Etter omklamringen kommer frastøtingen. Den primærnarsissistiske fasen blir avviklet bruddvis og utilstrekkelig. Barnet opplever seg ikke som adskilt og krever umiddelbar behovstilfredsstillelse, samtidig som det har motsetningsfylte ønsker om å være i et med omgivelsene men samtidig avgrense seg selv. Ziehe mener dette fører til utrygghet og barnet vender tilbake til den primærnarsissistiske flytende lykke. Dette hemmer selvstendighetsutviklingen fordi barnet vil unngå situasjoner som ikke gir selvbekreftelse. Ziehe kaller dette narsissistisk sårbarhet.

Således framkommer en ny behovsstruktur i individet. Individet får behov for avstiving av usikkerhetsfølelsen, behovet for narsissistiske speilinger dukker opp; ting og mennesker oppleves som en del av selvet. Og behovet for umiddelbar bekreftelse fra omgivelsene (sammensmelting) trer frem.

b) De kulturelle endringers direkte innflytelse

Ziehe tar utgangspunkt i de kulturelle endringenes direkte innflytelse med hensyn til sosialiseringa. Vår kultur har hatt et tradisjonssammenbrudd samt et generasjonsskifte. Vi står overfor et samfunn som gir valgmuligheter i forbindelse med ulike og alternative livsformer. Vi blir oppfordret til nytelse foran ytelse der våre subjektive muligheter økes. Den kulturelle frisettinga gjør at vi går i fra et skjebnesamfunn inn i et valgsamfunn; identitet skapes isteden for å arves. Identitetsutviklinga bærer preg av å oppfinne eget liv og identitet samtidig som valgene blir spist opp av markedsmekanismene. For å mestre den kulturelle frisettinga og det moderne liv distanserer folk seg.

Ziehe betrakter samfunnet som ambivalent: Moderniteten medfører nye åpninger og muligheter, men også nye omkostninger og trusler. Mulighetene til å reflektere over oss selv og vår egen identitet er annerledes enn tidligere ved at vi kan utprøve og omskape identiteten. Ziehe hevder at vi kun kan overleve i moderniteten dersom vi lærer oss å akseptere ambivalensen; leve med motsetninger både i og utenfor oss selv. Ziehe snakker i denne forbindelsen om mulighetssansen som kan føre til urealistiske og overdrevne forventninger til virkeligheten: Mulighetssansen kan føre til at vi utnytter det usikre og nye, eller at vi lider under presset om hele tiden og måtte omstille oss.

Ifølge Østerud identifiserer Ziehe tre forskjellige kulturelle strategier som mange mennesker anvender for å kunne mestre modernitetens utfordringer: Subjektivisering, ontologisering og estetisering.

1. **Subjektivisering** Betegner lengselen etter nærhet eller psykisk intimitet..

2. **Ontologisering** Motstykket til subjektiveringen er lengselen etter en overordnet mening: **Ontologisering.** Denne tendensen ses på som en konsekvens av mangelen på metafysisk grunn i den moderne vesterlandske kultur.

3. **Estetisering** Tendensen til estetisering er postmoderne ved at den etterstreber en høyere intensitet, isteden for mening eller nærhet. Det kjedsommelige liv erstattes av spenning. **I stedet for å tilpasse seg naturen, gjør man naturen kunstig og verden til sin egen.**

• Lasch og den narsissistiske kultur:

Samtidskulturen gir dårlige vilkår for en stabil og fast utvikling av identitet. Lasch snakker om det minimale selvet og ego-inflasjon, skapt av et fragmentert og anonymiserende samfunn. Ifølge Lasch går verden mot slutten og det er lite vi kan gjøre med det. Overlevelsestrategier er preget av svinnende håp om å forandre samfunnet, ei heller å forstå det. Vi er i ferd med å miste sansen for historisk kontinuitet; følelsen av å tilhøre en rekke generasjoner som begynte en gang i fortiden, og som strekker seg inn i fremtiden. Det er sansen for historisk tid som forsvinner.

Lasch beskriver to tendenser i vår tid når det gjelder forholdet foreldre og barn. Den ene er strukturell og kan kanskje oppsummeres med at det har skjedd en funksjonell omfordeling i kjølvannet av fabrikksystemet som ble grunnlagt på 1800-tallet. Fabrikksystemet sosialiserte produksjonen som igjen førte over i sosialiseringen av selve reproduksjonen:

"Surrogatforeldre som ikke var ansvarlige overfor familien, men overfor staten, den private industrien eller sin egen yrkesetikk overtok barneoppdragerfunksjoner."

I forsøket på å bringe kulturen til massene overtok reklameindustrien, massemedia, helse- og velferdstjenester og andre medier for masseopplæring mange av hjemmets sosialiseringsfunksjoner og lot de som ble tilbake styres av moderne vitenskap og teknologi. Med dette peker Lasch på den andre tendensen: det vakuum som oppstår når familien tømmes for oppdragelses- og sosialiseringsansvar etterhvert koloniseres av ekspertvelde og vitenskap. Lasch viser dette gjennom å henvise til den amerikanske grunnlegger av sosialarbeidsyrket, Ellen Richards som hevdet:

"I sosialstaten er barnet som fremtidig borger et aktivum for staten, ikke foreldrenes eiendom. Derfor er dets velferd et direkte statsanliggende."

Utsagnet var ifølge Lasch ikke oppsiktsvekkende, da det innefor ekspertmiljø var stor enighet om at familien fremmet en trang, provinsiell, egoistisk og individualistisk mentalitet og på den måten hemmet utviklingen av omgjengelighet og samarbeid. Konklusjonen var ut fra dette at utenforstående institusjoner måtte erstatte familien. Lasch foretar en gjennomgang av en slik oppdragelse som også omfatter en oppdragelse av foreldre.

"Autoriteter som John B. Watson og Arnold Gesell understreket behovet for strenge timeplaner og omsorgsfullt regulerte kontakter mellom foreldre og barn. I den aller første motstand mot hjemmelagde regler, grovt øyemål og "morsinstinkt", fordømte leger og psykiatere moderlig overbeskyttelse og oppfordret foreldre til respekt for barnets "følelsesmessige uavhengighet". "

Denne første formen for foreldreoppdragelse ble etterhvert utfordret av en etter Lasch mening popularisering av progressiv pedagogikk og vulgariserte varianter av Freuds teori. Barnets behov står nå i sentrum og foreldrenes oppgave er å være katalysator overfor en naturlig utvikling. Denne tendensen ble så imøtegått av nye oppfatninger der en tok til orde for at foreldre måtte undersøke sine egne behov, stole på seg selv, og ikke bare lete etter barnets behov.

Morsinstinktet, som tidligere ble latterliggjort, fikk sitt comeback blant annet gjennom Dr. Spocks "Barnet" fra 1946:

"Det som gode mødre og fedre instinktivt ønsker å gjøre for sine barn, er vanligvis det beste."

Et mer kraftfullt oppgjør med den vitenskapsbaserte oppdragelsen av foreldre kom med en advarsel mot at kampen for å ødelegge foreldrenes autoritet skapte forvirring og la familien åpen for andre påvirkninger.

Selv om oppdragelsen av foreldre ble kritisert fastslår Lasch i sin analyse sammenbruddet for familien både som produktiv og reproduktiv enhet, og rasering av autoritet som fører til en tilstand av dyp følelsesmessig forvirring. Foreldrenes selvtillit ble svekket, de spontane og "naturlige" oppdragere forsvinner i et terreng av uklarhet og aggressive eksperter. Lasch sier videre at familiens tap av funksjoner og fremmedgjøringen i arbeidet, gjør det vanskelig for barna å knytte sterke psykologiske identifikasjoner med foreldrene. Familiens påvirkning fra industri,

massemedia og den ekspertsosialiserte foreldrerollen fører til at foreldrene ikke stoler på seg selv, men er avhengig av ekspertenes råd. Den amerikanske mor handler ikke ut fra følelser eller egen bedømmelse, men ut fra et bilde av hva en god mor skal være, ifølge Lasch. Den amerikanske mor samler kunnskap om barns utvikling som om hun snart skal opp til eksamen. Lasch hevder at barnet oppdager morens begrensninger og feil, og oppgir det bildet av morens fullkommenhet ved å sørge for sin pleie selv. Det idealiserte bildet lever videre i barnets ubevisste tanker. Den narsissistiske mors ustoppelige, men likevel merkverdig overfladiske interesse for barnet kolliderer på alle punkter med mekanismen for optimale frustrasjoner. Det vil si de hindrer den nødvendige frigjøring fra det idylliserte bildet av morens fullkommenhet. Fordi den narsissistiske mor betrakter barnet som en utvidelse av seg selv, overøser hun barnet med oppmerksomhet - ikke spontant men i kraft av idealet om å være den gode mor. Dette medføre ifølge Lasch til avhengighet og hindrer barnets løsrivelse:

"Ved å behandle barnet som sin "eksklusive eiendom", oppmuntrer hun det til en overdreven følelse av egen betydning. Samtidig gjør hun det vanskelig for barnet å tilkjenne skuffelse over hennes mangler."

Resultatet er "utviskning av selvets grenser" for barnet. Foreldreautoritetens sammenbrudd av "gammel impuls-kontroll" bryter sammen og markerer en veksling fra et samfunn hvor over-jeg-verdier (selvbeherskelsens verdier) var dominerende, til et samfunn hvor det gjøres stadig større innrømmelser overfor id'ets verdier (førnøyelsenes verdier).

Alt i alt svekkes de kontrollinstanser familien tidligere var bygd opp rundt. Denne tendensen til utglidning forsterkes av reklame og forbruksorientert massekultur. Ved å omgi forbrukeren med bilder av det gode liv og ved å knytte dem til glansen omkring berømmelse og suksess, mener Lasch de bidrar til at folk dyrker uvanelige behov og etterlater dem ulykkelige over sine livsbetingelser - ytterligere svekkelse, tvil og misnøye med eget liv.

Selv etter en analyse av den narsissistiske kultur og personlighet faller ikke Lasch for fristelsen til å mobilisere svunne tider:

"Men nå er det for sent å ønske seg en gjenoppliving av den patriarkalske familien eller den "kamerat"-familien som erstatter den. "Overføringer av funksjoner" som prosessen kalles i samfunnsvitenskapens antiseptiske jargon - i virkeligheten: oppløsningen av omsorgen for barna - har vært underveis i lang tid, og mange konsekvenser synes å være ugjenkallelige."

Lasch hevder at den eldre generasjon prøver nå å holde tritt med barnet fremfor å lede det. Den voksne prøver å beherske avkommets ubegripelige språk samt etterligne dets klesdrakt og manerer i håp om å bevare en ungdommelig fremtreden og et ungdommelig utseende.

Ansvarlig for innhold: Hans Petter Ulleberg **Mail:** Hans.Petter.Ulleberg@sv.ntnu.no **Sist oppdatert:** 22.10.2002.